
Politikos tyrinėjimai Lietuvos Respublikoje 1918-1940 metais

Garbingas Lietuvos pilietis. M.Römerio 110 metų jubiliejų minint

"Kad ir lenkas i .damas, buvat ir esu kartu politiniu, valstybinu atžvilgiu - lietuvis", - autobiografijoje rašė Mykolas Römeris (1880-1945) - žymus Lietuvos teisininkas, mokslo ir visuomenės veikėjas, kurio 110-ąją gimimo sukaktį neseniai minėjome. Sąmoningas ir tvirtas apsisprendimas Lietuvos valstybei lėmė plačius M.Römerio mokslinės ir visuomeninės veiklos interesus.

Baigęs studijas Peterburgo Imperatoriškojoje teisės mokykloje (1901), M.Römeris toliau žinių sėmėsi pasaulinio garso Laisvojoje politinių mokslų mokykloje Paryžiuje (1902-1905). Pasak M.Römerio, platesnės socialinės studijos papildė teisės mokslus, "nes tarp istoriniai socialinio ir teisių mokslų yra maždaug toks santykis kaip tarp esmės ir formos, ir tinkamai suprasti formą be esmės supratimo nėra galima". Studijos Politinių mokslų mokykloje Paryžiuje turėjo didžiausią įtaką jo išsilavinimui ir pažiūrų formavimuisi.

Savo išsilavinimą M.Römeris panaudojo valstybės institucijų darbe bei visuomeninėje veikloje. 1920 m. jis apygardos teismo, vėliau - Vyriausybės tribunolo teisėjas, 1928-1931 m. - Valstybės Tarybos narys. M.Römeris buvo Lietuvos reikalų gynėju Tautų sąjungoje, Hagos Teisingumo tribunole ir kt. 1922 m. M.Römeris kvičiamas profesoriauti į besikuriantį Lietuvos universitetą. 1927-1928 m. ir 1933-1939 m. ren'imas Vytauto Didžiojo universiteto rektoriumi. Universiteto teisės fakultetui persikėlus į Vilnių (1940), iki mirties dirbo Vilniaus universiteto katedros vedėju ir profesoriumi.

M.Römerio mokslinės ir visuomeninės veiklos idealas buvo teisinė valstybė. M.Römeris gerai suprato, kad Lietuva kaip nepriklausoma valstybė gali gyvuoti, savo esme, savo institucijomis ir savo veikimo būdais būdama teisinė valstybė. Teisinės valstybės pagrindai slypi valstybės subordinacijoje visuomenei: "valstybė nepadengia ir neužbaigia viso socialinio bendravimo". Valstybė, pasak M.Römerio, yra vienas visuomenę sudarančių socialinių junginių žmonių socialinių tikslų funkcijai vykdyti, iš kitų socialinių junginių (šeimos, profesinių junginių, partijų) išsiskirianti tuo, kad jos vykdomi socialiniai tikslai suvereninės valdžios dėka įgyja privalomą ir visuotinį pobūdį. Teisinės tvarkos privalomumo ir visuotinumą užtikrinimas yra teisinės valstybės svarbiausias uždavinys. Teisinės valstybės organizacijoje ir veikime M.Römeris skiria dvi veiksmų, užtikrinančių teisinės tvarkos privalomumą ir visuotinumą, rūšis: 1) įsteigtosios valdžios funkcijų suskirstymas į autonomiškus įstatymų leidybos, vykdomuosius ir teisinius organus; 2) įsteigtosios valdžios organų vieša kontrolė iš suverenios tautos pusės. Tačiau "kertinės institucijos teisinės valstybės organizacijoje", pasak M.Römerio, yra kasacinis, administracinis ir konstitucinis teismas. Pirmasis vykdytų tismų nuosprendžių teisėtumo kontrolę, antrasis - administracijos organų ir valdininkų veiklos teisėtumą, ir pagaliau konstitucinis teismas liudytų įstatymų leidėjų veiklos konstitucingumą.

Be bendros konstitucinės teisės pagrindų nustatymo, M.Römeris labiausiai

nusipelne kaip Lietuvos konstitucinės teisės kūrėjas. Jis pirmasis nuosekliai tyrinėjo Lietuvos valstybės atsiradimą ir raidą, paskyrė šiai temai darbą "Lietuvos konstitucinės teisės paskaitos". Tiek istoriniu, tiek teisiniu požiūriu ypač detalus ir vertingas yra 1926 m. gruodžio 17 d. perversmo ir poperversminio laikotarpio nagrinėjimas ir vertinimas: "Tasai naujas valdovas, įsteigtosios valdžios tvarkytojas, kuris paskyrė valdžios organams jėgą ir nustatė naują teisiškai precedentinę jos santvarką - tai buvo jo Didenybė gruodžio iš 16 į 17 dieną nakties Perversmas, paveldėjęs jo nugalėtos ir jei dar ne mirusios, tai bent merdinčios ir bejėgės nuvainikuotos Jos Didenybės 1922 m. Konstitucijos sostą".

Angažuotumą Lietuvos valstybei, jos nepriklausomybės reikalui liudija ir M.Römerio iniciatyva Lietuvoje įkurti politinių mokslų mokyklą. Tokios mokyklos būtinumą Lietuvai M.Römeris argumentavo socialinių procesų dinamika pasaulyje ir pažeidžiama Lietuvos vieta jame. "Mes turime sugebėti šioje aplinkumoje orientuotis, kad bet kuriems įvykiams mūsų šalį palietus mes pajėgtume pasirinkti tinkamą kelią mūsų reikalams apsaugoti ir mūsų veikimo politikai nustatyti. Nesutvarkius šios svarbios studijų srities mūsų senesnioji karta nusikals socialiniu apsileidimu, o mūsų jaunimas bus nepasiruošęs savarankiškai gyventi ir savo šalies reikalus tvarkyti". M.Römerio manymu, tokia mokykla būtų skiriama tiems, kurie nori rimtai pasiruošti socialiniam gyvenimui ir veikimui valstybėje, visuomenėje ir viešame ūkyje ir kurie turi pakankamą bendrojo išsilavinimo pasiruošimą; pirmiausia jauniems teisininkams, ekonomistams, humanitarams, pasiruošiantiems politikos, administracijos, diplomatijos, žurnalistikos profesijų karjerai.

1933 m. vasario 28 d. buvo sudarytas Politinių mokslų mokyklos komitetas iš M.Römerio, I.Tamošaičio, L.Natkevičiaus, V.Juodeikos, E.Turausko, V.Koieskos, M.Kavolio ir J.Tomkaus. Prezidiumo pirmininku buvo išrinktas M.Römeris, sekretoriumi - V.Mačys. Tačiau 1933 m. gegužės 3 d. įsteigtas Socialinių ir politinių mokslų institutas, kurio valdybos pirmininku tapo I.Tamošaitis, ne visiškai atitiko M.Römerio sumanymą. Pastarasis tapo ne politinių mokslų mokykla, bet įstaiga, kuri užsiėmė socialinių savaičių organizavimu (viešų paskaitų skaitymas) bei brošiūrinių leidinių socialine politine tematika leidimu. Socialinių ir politinių mokslų instituto veikloje, kaip ir visame politiniame gyvenime, dominavo tautininkų įtaka.

Čia pateikiame M.Römerio straipsnį "Politinių mokslų mokyklos Lietuvoje reikalu", kuris buvo publikuotas žurnale "Naujoji Romuva" 1933 m. Nr.114, manydami, kad daugelis jame keliamų klausimų lieka aktualūs ir šiandien.

Algimantas JANKAUSKAS